

שעור מורה מוריננו הרב יהודה גנס שליט"א שבת תולדות תשע"ו:

בדין השוכח יעלה ויבוא במנחה בר"ח שחל בערב שבת

- א. הנה עש"ק תולדות חל בב' דר"ח, וליל שב"ק הוא מוצאי ר"ח. ודנו רבותינו האחרונים איך יהיה הדין בשכח יעלה ויבוא במנחה של ר"ח, האם יכול להשלים את תפילתו בליל שבת בתפילת ערבית.
- ב. דהנה לענין המתפלל במנחה של שבת שמונה עשרה של חול, או השוכח יעלה ויבוא במנחה של ר"ח נחלקו הראשונים בדינו¹, שלדעת רבינו יהודה לא ישלים את תפילתו [וסברתו היא שהרי התפלל מנחה אלא שהחסיר את הזכרת היום, ואת ההזכרה לא יוכל ממילא להשלים במוצאי היום לאחר שעבר זמנה], וחכמי פרובינצא נחלקו עליו ואמרו שיתפלל ערבית שתים [וטעמם הוא דס"ל שהמתפלל ומחסיר הזכרה הרי הוא כאילו לא התפלל כלל, ולכן עליו להשלים את התפילה שהחסיר במוצאי היום, על אף שלא יזכיר בה את הזכרת היום שהחסיר].
- ולהלכה כתב הרא"ש, שמספק יתפלל שוב, ויתנה שאם אינו חייב להתפלל (וכדעת רבינו יהודה), תפילתו היא תפלת נדבה.
- ג. אולם עצתו של הרא"ש שייכת לכאור' רק כשמוצאי ר"ח חל בחול, אולם בחל מוצאי ר"ח בשבת, לא יוכל לעשות כעיצה זו, שהרי קיי"ל² שבשבת אין מתפללים תפילת נדבה, (וכשם שבמקדש לא קרבו נדרים ונדבות בשבת).
- ד. ולהלכה כתב במשנה ברורה³ שבכה"ג אין לו תקנה ולא ישלים. (ומקור הדברים הוא⁴ מהשערי תשובה בשם שו"ת זרע אמת⁵).
- ה. ויש לעיין, דלכאורה היה מן הראוי להורות שבאופן כזה יכוין לצאת בשמיעת ברכת מעין שבע ידי חובת התפילה שהחסיר, ומדוע כתבו האחרונים שאין לו עיצה כלל.
- דהנה כתב השלחן ערוך⁶ "אם התפלל של חול ולא הזכיר של שבת או שלא התפלל כלל ושמע משליח צבור ברכה מעין שבע מראש ועד סוף יצא". וקשה אם כן, דכשם שאפשר לצאת בשמיעת ברכת מעין שבע ידי חובת שמונה עשרה של ערבית, מדוע לא יוכל לצאת אף ידי חובת תשלומי מנחה של חול.

¹ הובאו דבריהם בתוספות ברכות כ"ו: וברא"ש שם, ובתלמידי רבינו יונה ברכות י"ח, ובטור בסוף סימן רצ"ב.

² וכמבואר בשו"ע סי' ק"ז סעיף א'.

³ סימן ק"ח ס"ק ל"ו.

⁴ ועיי"ש בזרע אמת שדן שמא יש לצרף את שיטות הראשונים הסוברים שמוותר להתפלל נדבה בשבת, ומ"מ מסיק להלכה דמאחר שלרוב הראשונים פטור מלהשלים וכדעת רבינו יהודה, אין להשלים בשבת.

⁵ או"ח סימן ק"ח.

⁶ בסימן רס"ח סי"ג.

קהל עדת ישורון

ירושלים

- ו. אלא דבעיקר ההוראה הנ"ל⁷ (שאפשר לצאת בשמיעת מעין שבע ידי חובת שמונה עשרה של ערבית) תמה הטור⁸, הלא אין היחיד יוצא בשמיעת חזרת הש"ץ ידי חובת תפלה כל שבקי הוא להתפלל⁹, ואף בהתפלל ושכח להזכיר של שבת¹⁰, מ"מ איך יוצא בשמיעת ברכה אחת ידי חובת שבע הברכות שחייב לומר בערבית של שבת.
- ז. ובבית יוסף כתב בישוב דברי הגאונים, שמאחר שתפילת ערבית רשות לא החמירו בה ויכול לצאת ידי חובתו בשמיעת ברכת מעין שבע.
- ח. וע"פ דבריו לא קשה הקושיה הנ"ל, (מדוע לא הורו האחרונים דהשוכח יעלה ויבוא במנחה של ע"ש ישלים בשמיעת מעין שבע), דאין שמיעת מעין שבע יכולה להשלים רק תפילת ערבית שהיא רשות ולא את תפילת מנחה שהיא חובה¹¹.
- ט. אלא דבמור וקציעה¹² תמה על עיקר תירוצו של הבית יוסף, דהלא רק בחול תפילת ערבית רשות, אולם בליל שבת חובה להתפלל ערבית (שהרי תקנו חכמים לקדש בתפלה ושוב לקדש על הכוס¹³, ואם לא יתפלל ערבית איך יקדש¹⁴), ומאחר שכך מה בינה לבין שחרית ומנחה שאינו יכול לצאת ידי חובתם בשמיעת חזרת הש"ץ בלבד.
- י. והנראה בזה שאף אם ננקוט כדעת המו"ק שתפילת ערבית בליל שבת היא חובה, מ"מ אין החובה מחמת חובת התפלה, אלא חובת קידוש בתפלה, (אלא שמוכרח להתפלל דבלא תפלה איך יקדש), וא"כ מאחר שהתפלה עצמה אינה חובה שוב אפשר לפטרה בשמיעת מעין שבע.

⁷ שמקורה בתשובות הגאונים.

⁸ בסוף סימן רס"ח.

⁹ וכמבואר בגמ' שלהי מסכת ראש השנה.

¹⁰ שלענין זה קיי"ל (בסי' קכ"ד) שיכול להשלים ע"י שמיעת חזרת הש"ץ.

¹¹ שוב הראוני כעין זה בפמ"ג סו"ס קכ"ו.

¹² סי' רס"ח.

¹³ וכדאיתא בגמ' ברכות ל"ג.

¹⁴ בעיקר חידושו של המו"ק שתפילת ערבית בליל שבת חובה, עיין במובא בשע"ת סוף סימן רס"ח ובפסקי תשובות שם.

[ומחמת כן יש מן הנשים המקפידות להתפלל ערבית בליל שבת, אף שבימות החול אינם מתפללות].
וצל"ע בעיקר חידושו, דא"כ לסוברים שנשים חייבות בהבדלה [וכדעת רוב הפוסקים] יתחייבו א"כ הנשים להתפלל אף במוצ"ש, שגם שם תקנו להבדיל בין בתפלה בין על הכוס כדאיתא בגמ' שם.